

7. Майорова І. Г. Визначення та класифікація робочих зошитів. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2011_4_12.pdf
8. Майорова І. Г. Використання робочих зошитів як засобу підвищення ефективності професійної підготовки: метод. рекомендації. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2012. 38 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие. М.: Народное образование, 1998. 256 с.
10. Ткальникова Д. М., Посохова І. С. Рекомендації щодо розробки робочих зошитів для інженерів педагогів. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jsrui/bitstream/123456789/4631/TkalnikovaPsochova.docx>
11. Упатова І. П. Робочі зошити як засіб і спосіб підвищення ефективності навчального процесу у ВНЗ. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2011. Вип. 26. С. 163–170. URL: <http://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/3602/3168>.
12. Химинець В. Оновлення початкової ланки освіти в контексті євроінтеграційної політики України. *Учитель початкової школи*. 2018. № 9. С. 3–5.
13. Эрганова Н. Е. Методика профессионального обучения: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений. М.: Академия, 2007. 160 с.

Валентина Матіяш

ЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Морально-етичний складник особистісного становлення людини закладають ще в період дошкільної, відтак початкової освіти. Набуває це питання актуальності й в сучасному суспільстві, адже питання булінгу, особистісних взаємин між дітьми, адаптації в шкільному колективі гостро стоять у контексті виховання.

Акцентується етична підготовка майбутніх вчителів початкових класів у Концепції нової української школи. Без сумніву, від рівня етичного розвитку вчителя значною мірою залежить моральне здоров'я нації, її прогресивний розвиток, щасливе майбутнє. Педагог своєю натхненною працею покликаний сприяти гуманізації

внутрішнього світу підростаючого покоління, утверджувати ідеали добра, справедливості, милосердя, любові.

Проблема формування моральних якостей вчителя, його етичної підготовки як факторів майбутнього професійного зростання розглядались ще у працях Аристотеля, Марка Фабія Квінтіліана, а також Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, Й. Ф. Гербарта, Я. Корчака, К. Ушинського, Б. Грінченка, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Г. Ващенко, С. Русової, Я. Чепіги й інших зарубіжних та українських учених минулого і сучасності.

Останнім часом в українській педагогічній науці помітно активізувалися наукові дослідження проблеми етичної підготовки майбутніх учителів. Аналіз останніх наукових публікацій дає змогу виокремити такі аспекти порушеного питання:

– обґрунтування суті і змісту педагогічної моралі, її місця та функцій у навчально-виховному процесі та формування особистості майбутнього фахівця (А. Бойко, В. Наумчик, Є. Савченко, З. Пак, Л. Шевченко та ін.);

– розробка змісту, функцій та принципів педагогічної етики у системі професійного становлення майбутнього педагога (Е. Грішин, Н. Мацуй, В. Писаренко, І. Писаренко, І. Чернокозов та ін.);

– етична підготовка майбутніх учителів-професіоналів (Д. Балдинюк, О. Барбіна, О. Гармаш, Л. Хоружа та ін.).

У зарубіжній педагогіці окреслене питання теж ставало предметом дослідження (М. Левіна, К. Левітан, В. Моралов, В. Сітаров, А. Шемшуріна та ін.).

Незважаючи на чималий доробок, питання духовного потенціалу педагогічної етики залишається недостатньо вивченим. Крім цього, поширення набуває тенденція до скорочення або вилучення курсу «Педагогічна етика» з навчальних планів. Ця ситуація непокоїть не лише педагогів, а й учнів, студентів. Тим часом увага до педагогічної етики зростає в багатьох державах. Центри прикладної етики працюють майже в кожному європейському університеті, в

університетах США. У Франції функціонує національний комітет етики.

Відомо, що педагогічна етика як наука вивчає закономірності розвитку моральної свідомості вчителя, специфіку прояву загальних норм моралі в умовах професійної педагогічної діяльності, визначає характер взаємовідносин учасників педагогічного процесу, розкриває моральну і соціальну суть якостей особистості вчителя у виконанні своїх професійних обов'язків.

Зауважимо, що такі принципи педагогічної етики, як гуманізм професійної діяльності вчителя, творчий характер професії, пов'язані не лише з індивідуальністю учня, а й з індивідуальністю самого вчителя; колективізм, який проявляється в єдності дій педагогів стосовно учнів; багатством морального змісту педагогічної діяльності. Водночас ці принципи визначають загальний напрям професійної діяльності вчителя, є критерієм для визначення всіх норм, правил його поведінки, умовою морального спрямування особистості [Грішин Е., 1993, с. 147].

Крім того, посиленню етичної підготовки сприяє функціональний склад педагогічної етики як науки. Зокрема, Л. Хоружа визначає конкретні функції педагогічної етики, зміст яких наведено у табл. 1.

Етична компетентність майбутнього вчителя – це динамічна характеристика, яка формується в майбутнього педагога в процесі навчання та проходить кілька етапів свого розвитку:

- інформаційний, який передбачає знайомство студентів з особливостями педагогічної професії;
- аксіологічний, який передбачає формування етичних гуманістичних цінностей і норм;
- перетворення, що передбачає зміну на особистому і процесуальному рівнях у процесі морального самовдосконалення особистості майбутнього вчителя [Хоружа Л., 2003, с. 12].

Таблиця 1

Функції педагогічної етики

Функції	Зміст
Дидактична	Визначення навчальної мети як розвиток і саморозвиток дитини; звернення через навчальний зміст до вищих духовних цінностей; створення ситуацій успіху в навчанні; володіння гуманістичним арсеналом засобів стимулювання мотивації і пізнавальної активності учнів; виконання своїх обіцянок, дисциплінованість.
Психодидактична	Створення емоційно комфортного тла навчання, атмосфери добра і поваги; саморегуляція і позитивна мотивація на навчальний процес; використання авансованої оцінки в навчанні; самоаналіз педагогічних дій в процесі рефлексії.
Виховна	Спрямованість на розвиток авторитету кожної дитини; збалансований підхід до використання методів заохочення і покарання; вживання прийомів опосередкованої індивідуальної взаємодії; емпатійне ставлення до дітей; цілеспрямоване формування моральних якостей в учнів, організація виховних ситуацій; демонстрація власної етичної поведінки як приклад до наслідування; культура поведінки; гуманістична стратегія й тактика у конфліктних ситуаціях, моральний вибір у їх вирішенні.
Комунікативна	Етична концентрація педагогічної дії; перевага педагогічної установки на особистість дитини і її успіх у виконанні будь-якої справи; вміння «розрядити» ситуацію, зняти напруження, конфліктну ситуацію; поєднання доброзичливості й вимогливості; етичні способи звернення до учнів: доброта, увага, побудова позитивної перспективи заохочення, звернення до моральних почуттів та ін.; знаходження контакту з класом; рівноцінні стосунки з усіма дітьми в класі.
Лінгвістична	Засоби мовного грамотного спілкування; виразність, логічність; емоційність мови; спокійний тон, виваженість мовної реакції на негативну поведінку дітей.
Психотехнічна	Невимушеність власної поведінки; доцільність використання жестів, міміки, пантоміміки у зв'язку з ситуацією; управління своїми емоціями; стриманість реакцій; володіння прийомами психогігієни і психологічного розвантаження.

Проблему підготовки вчителя крізь призму педагогічної етики варто розглядати через певні періоди:

1. Знайомство з особливостями педагогічної професії, елементами педагогічної моралі, актуалізація емоційного та інтелектуального потенціалів (реалізація засобами таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Педагогіка»).

2. Ознайомлення із нормативними засобами педагогічної професії та усвідомлення, формування етико-педагогічних цінностей, становлення власних етичних поглядів, норм і правил педагогічної діяльності («Педагогічна етика»).

3. Удосконалення педагогічних умінь і навичок на етичній основі, гнучкість, варіативність дії («Педагогічна майстерність», активна педагогічна практика) [Хоружа Л., 2003, с. 18].

Немає сумніву, що стрижнем етичної підготовки майбутніх учителів початкових класів є курс «Педагогічна етика». Вважаємо за необхідно зупинитися на змісті його програми, враховуючи сучасні вимоги (табл. 2).

Таблиця 2

Опис навчальної дисципліни «Педагогічна етика»

Курс: підготовка бакалаврів	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 1 Модулів: 1 Змістових модулів: 2 Загальна кількість годин: 36 год. Тижневих годин: 2 год.	Шифр та назва напряму: 0101. Педагогічна освіта Шифр та назва спеціальності: 6.010102 Педагогіка і методика початкової освіти Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 2 Семестр: 6 Лекції (теоретична підготовка): 8 год. Семінари: 10 год. Самостійна робота: 9 год. Індивідуальна робота: навчальний проект (ІНДЗ). Кількість годин: 9 год. Вид контролю: залік

Мета: теоретичне й практичне оволодіння майбутніми вчителями початкових класів основами педагогічної культури; формування педагогічної компетентності.

Змістовий модуль I. Педагогічна етика як наука. Професійно-етичні вимоги до вчителя***Тема 1. Педагогічна етика як наука.******Професійно-етичні вимоги до вчителя***

Педагогічна етика як наука. Принципи педагогічної етики. Історичний огляд етико-педагогічних ідей в історії вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки. Взаємозв'язок педагогічної етики з поняттями «мораль», «духовність», «педагогічна культура».

Педагогічна праця та її особливості. Функції педагогічної праці. Аспекти педагогічних фактів, які потребують морального регулювання.

Педагогічна мораль та її критерії.

Педагогічна норма.

Професійно-етичні вимоги до вчителя: професійно-етичні вимоги до особистості, яка обирає професію вчителя; професійно-етичні вимоги до особистості, яка обрала професію вчителя. Кодекс професійної етики вчителя початкових класів.

Змістовий модуль II. Основні правила і норми поведінки вчителя в різних системах спілкування***Тема 2. Моральні стосунки у системі «вчитель–учень»***

Педагогічне співробітництво в системі стосунків «вчитель–учень».

Вчителі-новатори про спілкування у сфері «вчитель–учень».

Педагогічні функції моральних стосунків «вчитель–учень». Протиріччя у цій системі. Принципи та норми взаємостосунків вчителя і учнів у школі, їх характеристика.

Моральна позиція вчителя як основа правильних взаємовідносин вчителя і учнів.

Тема 3. Моральні стосунки у системі «вчитель – батьки учнів»

Необхідність співробітництва вчителя і батьків учнів. Причини протиріч між учителем і батьками учнів.

Принципи, що визначають основні напрями в діяльності і поведінці вчителя стосовно батьків. Моральні норми, що регулюють ці стосунки, їх характеристика.

Тема 4. Моральні стосунки: «вчитель – учительський колектив»; «учитель – адміністрація школи»

Специфіка моральних відносин у вчительському колективі. Протиріччя, що виникають між членами педагогічного колективу. Основний моральний принцип та норми, що регулюють поведінку вчителя у вчительському колективі.

Псевдоколективізм як негативне моральне явище в педагогічному професійному середовищі.

Суть стосунків між учителем та адміністрацією школи. Принципи та норми поведінки, що регулюють основний напрям поведінки вчителя стосовно директора школи. Моральні вимоги до поведінки керівника школи. Причини конфліктних ситуацій.

Педагогічний такт і майстерність учителя

Тема 5. Педагогічний такт і майстерність учителя

Педагогічний такт як особлива форма функціонування педагогічної моралі. Педагогічний такт, тактовність, тактовний вчинок. Необхідність педагогічного такту. Функції педагогічного такту. Вимоги до педагогічного такту. Педагогічний такт як виявлення майстерності учителя.

Практичні заняття з курсу «Педагогічна етика» проводили із використанням активних методів і прийомів навчання: моделювання, ділових ігор, педагогічних задач, ситуативних завдань.

Визначаючи зі студентами якості етичного педагога, ми спрогнозували необхідні уміння:

- бути зацікавленим у почуттях, думках і висловлюваннях дитини;
- надавати учневі «відносну» свободу, обмежувати постійну його опіку;
- знайти в кожного учня позитивну сторону і розвивати її;
- довіряти дітям в організації їх життя;
- бути добрим і справедливим;
- бути стриманим і терплячим;
- дарувати дітям ніжність і любов тощо.

Доцільним, на нашу думку, є визначення можливих типових помилок етичної поведінки вчителя початкових класів, як-от:

– загравання з дітьми, спроба завоювати прихильність з метою завоювання авторитету;

- нехтування цінностей дитячого світу;
- визначення «мазунчиків» у класі;
- використання грубих порівнянь;
- деспотичні розпорядження;
- ігнорування індивідуальності дитини;
- підлаштування дітей під свій виховний еталон.

Такий підхід не тільки формує емпатійне ставлення майбутнього педагога до дитини, але і зменшує розрив між професійно-ціннісною етичною теоретичною інформацією і застосуванням її на практиці.

Зауважимо, що професійний розвиток майбутніх учителів відбувається тоді, коли в них склалися певні моральні норми, стереотипи, які важко змінити, якщо вони суперечать вимогам морально-етичної підготовки майбутнього педагога. Тому етична підготовка, формування гуманістичних цінностей професії повинні відбуватися в контексті створення соціокультурного середовища навчання, яке буде насичене гуманізмом і повагою до кожного учасника навчального процесу. Тому є зміст розглядати стосунки у системі «викладач–студент» як передумову професійного зростання майбутнього учителя.

З цією метою ми опитали 105 студентів факультету підготовки вчителів початкових класів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Насамперед нас цікавило, як студенти оцінюють свої взаєностосунки із викладачами. Кількісні дані суджень респондентів подано на рис. 1.

Дані, представлені на рисунку вказують на те, що стосунки у системі «викладач–студент» на «5» оцінюють 15 % респондентів, на «4» – 40 %, на «3» – 43 %, на «2» – 2 %.

Для досягнення більш повного уявлення про вдосконалення стосунків у системі «викладач–студент» ми застосували соціологічні методи. З опрацьованих матеріалів можемо стверджувати, що для посилення стосунків у цій системі в бік позитивної динаміки викладачам необхідно «бути більш гнучкішим» до студентів (40 %); «спілкуватись із студентами на засадах рівноправності» (37 %);

«більше використовувати почуття гумору» (21 %); 2 респонденти відповіді не дали.

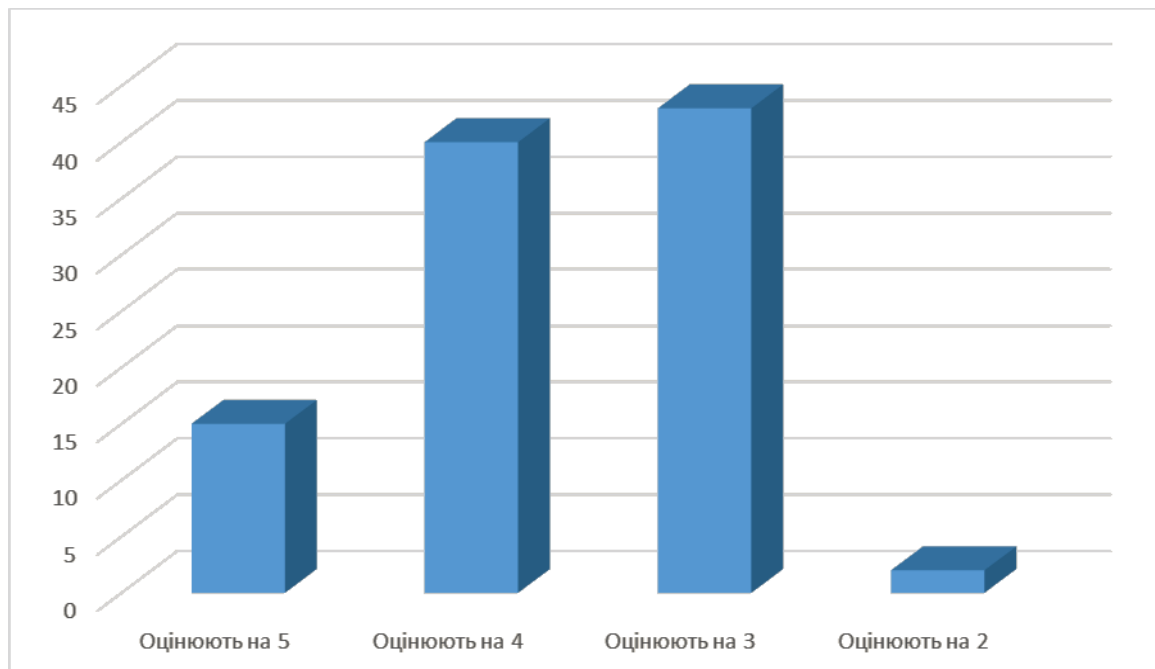

Рис. 1. Стан взаємовідносин у системі «викладач–студент».

Очевидно, що вищезазначені матеріали можуть розглядатись як адекватні ситуації лише на діагностичному рівні, бо недоречно остаточно стверджувати про педагогічну діяльність лише на основі самооцінки суб'єктів цієї діяльності. Однак емпіричні дані стверджують про необхідність функціонування єдиного етичного простору між усіма учасниками професійного педагогічного навчання.

З цією метою доцільно організувати постійно діючий методичний семінар з педагогічної етики для викладачів навчального закладу, проводити науково-практичну конференцію з проблем прикладної етики, налагодити співпрацю із засобами масової комунікації з метою просвітницької діяльності.

Отже, етична підготовка майбутніх учителів передбачає чітко визначену поетапність і є фактором їх професійного розвитку, а взаємостосунки у системі «викладач–студент» важливою передумовою цієї підготовки.

Подальшого дослідження потребує проблема скоординованої діяльності різних вишів із метою методичного обґрунтування і методичного забезпечення етичної підготовки фахівців.

Список використаних джерел

1. Бралтон В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
2. Васянович Г. П. Педагогічна етика. Львів: Норма, 2005. 344с.
3. Інструкція щодо проведення експериментальної роботи по формуванні етичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / авт.-упоряд. Л. Л. Хоружа. Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2003. 26 с.
4. Майбутньому вчителю про основи педагогічної майстерності : навч. посібник / за ред. проф. Е. О. Грішина. Тернопіль, 1993. С. 144–167.
5. Професійна етика вчителя: час і вимоги / за заг. ред. Б. М. Жебровського, Л. М. Ващенко. Київ: Науковий світ, 2000. 67 с.

Оксана Кікінежді

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ ЕҒАЛІТАРНО- ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Пріоритетними напрямками у контексті реалізації Концепції Нової української школи, розбудови відкритого і стабільного громадянського суспільства України в об'єднаній Європі є базові демократичні цінності цивілізаційного поступу світової спільноти, досягнення соціальної справедливості як ідеології гендерної рівності, що зумовлює пошук ефективних шляхів підготовки майбутніх педагогів до створення егалітарно-освітнього середовища, релевантного принципам паритетності і рівноцінності статей.

Егалітарно-освітнє середовище розглядається нами як недискримінаційне, творчо-розвивальне та здоров'язбережувальне, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, в умовах функціонування якого забезпечується повноцінний розвиток особистості, незалежно від її